

Forord

I denne boken henter jeg fram formuleringer i Luthers lille katekisme og setter dem i forbindelse med sjelesorgens verden. Målet er å gjøre katekismestoffet livsnært.

Luthers utgangspunkt er de ti bud, trosbekjennelsen, Fadervår, bibeltekster om dåp, nattverd og skriftemål – og en hustavle. I katekismen gir han disse tekstene en enkel forklaring. I vårt land ble katekismen lenge lært utenat på skolen. Boken ble ofte kalt ‘barnelærdommen’. Slik er det ikke lenger. Men for lutherske kirker er lille katekisme fortsatt et bekjennesskrift. Den er pedagogisk lagt opp og sammenfatter den kristne tro for ‘vanlige folk’.

Arbeidstittelen på manus var *Fri og frimodig*. De begrepene syntes jeg beskrev på en treffende måte hvordan katekismestoffet har virket på meg. Om du tar deg tid og leser denne boken, vil du kanskje erfare det samme.

Jeg har likevel valgt tittelen *Fri og forankret*, for det er ankerfestet i Guds ord som gjør at katekismen har en slik sjelesørgerisk virkning.

God innsikt i menneskesinnet og i menneskelige relasjoner og reaksjonsmønstre er viktig for sjelesørgere. Dette inkluderer også kjennskap til samtidskulturen. Det avspeiles i boken. Men sjelesorgens særlige bidrag ligger i de trygge orienteringspunktene som katekismen holder fram.

Jeg håper boken kan gjøre deg takknemlig for alt Gud har gitt deg, trygg i tillit til hans livslover, glad for hans frelsesbudskap, frimodig i bønner og fast i håpet. Kanskje kan den også gjøre deg litt mer frimodig i samtaler med ‘medvandrere’ om utfordringer, rystelser og smerter i livet. Sjelesorg er ikke bare for spesialister.

Mine fagkolleger Børge Haahr Andersen og Louise Høgild Pedersen ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole i København (FIUC-CPH) kom med verdifulle kommentarer både til selve konseptet og til manus. Tak! En församlingspräst i Bo Giertz-tradisjonen, Gabriel Bengtsson (i Kungälv og Ytterby i Vest-Sverige) leste også hele manus og kom med gode innspill. Takk!

Jorunn har i årevis vært konsulent for meg både på språk og innhold i artikler og bøker. Denne boken er ikke noe unntak. Etter hennes frimodige behandling er manus blitt kvitt noen feil og feilskjær. Så takk, enda en gang. Takk også til min gamle venn Jon Syver Norbye og til Pascaline Sagbakken, Julie Sjaastad og Fjellhaug-kolleger for nyttig respons på ulike deler av manus.

Katrine Masvie og Lunde Forlags konsulent har kommet med oppmuntrende og nødvendige tilbakemeldinger i prosessen. Hjertelig takk!

*August 2021,
Egil Sjaastad*

Intro: Sjelesorgen og katekismen

Hva er sjelesorg?

Begrepet og saken

Begrepet *sjelesorg* er sammensatt av to ord, *sorg* og *sjel*.

Når ordet *sorg* står alene, angir det den følelsen vi kjenner når vi har mistet noe som har vært kjært eller viktig for oss. Tanker og følelser kretser om tapet. Vemodet lammer noe av evnen til å fryde seg over livets gleder. Savnet kjennes som en smerte i det aller innerste.

Begrepene *sørge for* og *omsorg* er i slekt med sorg-begrepet. Men i omsorgen er ikke hovedsaken min egen smerte. I sentrum er utfordringen fra noen jeg bryr meg om, noen som trenger hjelp og støtte. Omsorg er ofte praktisk og hverdagslig, men ordet signaliserer kjærlighet. Jeg må vise nærhet og støtte.

Følelsen av å *synes synd på* er beslektet med omsorgen. Men å sørge for noen – i omsorg – kan ikke nøye seg med å «synes». Det ropes på et engasjement. Her nærmer vi oss meningen med ordet sorg i begrepet sjelesorg.

Ordet *sjel* betegner hele mennesket som et levende og kroppslig individ. Sjelen er ikke bare en del av oss, selv om fokus er på vårt indre liv. Vi er med hele oss satt inn i verden sammen med medmennesker og gitt et ansvar for det øvrige skaperverket.

Til forskjell fra øvrige skapninger er vi skapt i Guds bilde til samfunn

med ham. Et kristent menneskesyn lar dermed begrepet sjel inkludere vårt åndsliv og vårt forhold til Gud.¹

I Det nye testamente (NT) kan ordet også brukes for å understreke at vi er på vei mot et mål. Apostelen Peter skriver om hvor avgjørende det er å vinne fram til endemålet for vår tro: *sjelenes frelse* (1 Pet 1,9). Hebreerbrevet avspeiler det samme ved uttrykket «vi er av dem som tror til sjelens frelse» (Hebr 10,39). Jesu kjente ord «Eller hva kan et menneske gi til vederlag for sin sjel?» står også i en kontekst som peker ut over den tidsalderen vi lever i (Matt 16,26).

Begrepet **sjelesorg** (av tysk *Seelsorge*) er dermed en bestemt form for omsorg: omsorg for sjelen. Både meningen med livet, erfaringene i livet (fysisk, psykisk og åndelig), utfordringer for troen og tanken på evigheten er inne i bildet. Relasjoner til andre mennesker og til samtidskulturen hører med i denne temakretsen. Beskrivelsen av sorg ovenfor er eksempel på sjelstilstander som sjelesørgere ofte møter. Psykologisk teft og kunnskap er viktig. Sjelesorgbegrepet forutsetter empati, evne til å «leve seg inn i» andres situasjon på det indre plan.² Sjelesorg er fra denne synsvinkelen beslektet med terapi. Men orienteringspunktene for sjelesorgen er gitt i Bibelen.

Terapi er samtaler med sikte på å gi hjelp i psykiske lidelser som angst eller depresjon, hjelp til å bearbeide indre sår, bidra til å gi en realistisk tro på egne mentale ressurser, gi hjelp til å endre uheldige livsmønstre eller ny-orientere seg i forhold til relasjoner som fungerer negativt osv.

Innsikt i – og erfaring med – terapeutiske metoder er nyttig for sjelesørgere. Men vi skal respektere at fagfolk innen terapi kan bidra med en psykologisk/psykiatrisk hjelp vi selv kanskje ikke kan. Sjelesorgens særpreg er å samtale ut fra det perspektivet over livet og livsvandringen som kristen-troen gir. Guds ord med sitt menneskesyn, gudsbilde og med sitt åpenbarte

¹ Utdypende drøftelser finnes hos Bergem I, s. 49–56.

² Det engelske begrepet *counselling* brukes ofte identisk med det tyske *Seelsorge* og vårt ord sjelesorg. Men språklig ligger dette begrepet nærmere vårt 'rådgivning'.

budskap er medspiller. Dette innebærer ikke nødvendigvis at en anvender konkrete bibelord og bønn i alle sjelesorgsamtaler. Men konfidenter skal kunne regne med at sjelesørgeren representerer et tydelig kristent perspektiv.

Sjelesorgens historie avspeiler en rekke ulike idealer og målsettinger som sjelesørgere har vært preget av. Her vil jeg ikke drøfte alle disse. Når jeg nå prøver følgende definisjon, tenker jeg særlig på sjelesorg overfor mennesker som bekjenner troen.

Sjelesorg er samtale med enkeltmennesker om utfordringer de har i livet. Samtalen skjer i dyp respekt for konfidenten og skal – i samspill med problemstillinger som avdekkes i samtalen – hjelpe konfidenten til å orientere seg ut fra de faste holdepunktene for livet og troen som Guds ord gir.³

I denne boken henvender jeg meg både til sjelesørgere og til kristne som ikke regner seg som sjelesørgere. I én forstand har alle kristne et sjelesørgersk ansvar for medmennesker som Gud sender i vår vei. Vi kan plutselig finne oss selv i dialog med samtalepartnere som kjemper med dypt personlige ting. Jeg håper også at boken vil bidra til personlig avklaring og åndelig hjelp for den enkelte leser. Slik tenkte også han som forfattet tekstene jeg gjennomgår i boken.

To fremmedord

Jeg benytter ikke mange fremmedord. De som ofte hører eller leser kristen forkynnelse, vil skjønne språkbruken. Så la deg ikke skremme!

Men *ett* fremmedord er gjennomgående og allerede brukt: ordet *konfident*. Det er den vanligste betegnelsen på den som oppsøker en sjelesørgere. Det kommer fra latin og sikter til en som har tillit, en som snakker fortrolig.

³ Tor Johan S. Grevbo gjengir i boken *Sjelesorgens vei* mange ulike definisjoner på sjelesorg (Grevbo, 2006, s. 502–506).

Normalt er sjelesorgsamtaler *konfidensielle*, altså fortrolige, og sjelesørgeren har taushetsplikt.

De eksemplene fra sjelesorg som jeg refererer til, er noen ganger laget på bakgrunn av generelle erfaringer fra samtaler med konfidenter. Eventuelle sitater fra sjelesorgsituasjoner er enten hentet fra bøker eller gjengitt med tillatelse fra konfidenten.

Jeg bruker også noen steder fremmedordet *kerygma*. Det betyr budskap. I Det nye testamente (NT) betegner det evangeliet om Jesus. Men det brukes også i videre betydning. I denne boken angir *kerygma* budskap med basis i Bibelen og den kristne tro som sjelesørgeren formidler til konfidenter.

En *konfidentsentrert sjelesorg* betegner en type sjelesorg som legger stor vekt på at konfidenten selv skal finne sin vei videre, og at sjelesørgeren ved spørsmål og bekreftende respons hjelper ham i denne prosessen.

En *kerygmatiske sjelesorg* betegner en type sjelesorg som legger stor vekt på at samtalen skal preges av overlyset fra kristentroen. Sjelesørgeren henter fram perspektiver og/eller sitater forankret der.

Konfidenter kan være både bekjennende kristne mennesker og mennesker som ikke bekjenner troen. Kristen sjelesorg er en forlenget arm til enkeltmennesker, uavhengig av deres eget livssynsmessige ståsted. Å møte folk med respekt, oppriktig interesse og å reflektere sammen med dem i ekte omsorg for deres liv, gir seg av definisjonen ovenfor. De fleste vil både forvente og respektere den verdiforankringen som sjelesørgeren har, selv om de ikke deler den i sin helhet.

Denne boken er likevel skrevet med særlig tanke på konfidenter som i utgangspunktet ønsker å møte livets små og store rystelser i en bevisst dialog med Skriften. Beskrivelsen av kerygmatiske sjelesorg ovenfor fanger opp det som er noe av særpreget i det jeg har skrevet. Og sunn kerygmatiske sjelesorg vil i en forstand alltid være konfidentsentrert.

Empati og åndelig erfaring

Jeg har flere ganger bedt studenter skrive ned det de mener er en sjelesørgers viktigste egenskaper. På ulike måter og med ulike begrepsbruk har de fleste lagt vekt på to forhold: evne til å lytte og erfaring med livet som kristen. I samtaler har dette gjerne konkretisert seg i følgende punkter. Disse utfyller definisjonen av sjelesorg ovenfor:

Å være til stede. Det dreier seg om evnen til å koble ut forstyrrelser, konsentrere seg om konfidenten, lytte på dypet og ikke la andre forhold ha ens indre oppmerksomhet.

Evnen til å tolke. En sjelesørger må kunne analysere, vurdere og tolke det han eller hun registrerer. Her kommer også erfaring med mennesker og kunnskap om menneskesinnet godt med. Men dette er et komplisert landskap, og det er viktig ikke å være for bastant i tolkningen. Sjelesørgeren leter etter «bunlinjen», selve saken som trykker mest bak det som kommer opp i samtalen. Dette krever også kjennskap til trender i samtidskulturen.

Å kjenne seg selv. Sjelesørgeren må kjenne seg selv, sitt eget reaksjonsmønster, sine egne «knuter». Hun/han må kunne være til stede også når samtalen gir assosiasjoner til vanskelige forhold i sjelesørgerens egen historie og eget liv. Det vil være nyttig selv å ha samtalt med noen om sin egen angst og sine mørke skygger – for bedre å kunne vise empati. Egne erfaringer i troslivet er også noe sjelesørgeren reflekterer over.

Evnen til å skape en åpen kommunikasjon. Dette går på å kunne skape en innbydende atmosfære, en følelse av frihet som framelsker konfidentens frimodighet til å si det hun/han har på hjertet. Det går også på balansen mellom å lytte og gi varm respons og komme med nye perspektiver, parafrasere det en hører og stille åpne spørsmål som kan anspreke konfidenten til å få satt ord på det hun/han kjemper med.

Åndelig/teologisk erfaring og kunnskap. Hver livssituasjon er unik, og sjelesørgere vil ofte møte nye og sammensatte problemer. Men en god åndelig og teologisk forankring vil gi større trygghet. Noen ganger er det *svært* viktig å kjenne de grunnleggende temaene i Guds ord. Kanskje er det behov for å fordype seg i ulike argumenter som kristne i vår tid slåss med i tanker og følelser. Ulike og utfordrende syn i spørsmål om tro og liv stiller særlige krav.

Å ha vært gjennom tvilens skyggelandskap eller andre åndelige kriser kan være en «kompetanse» som Gud vil bruke i samtalene.

En sjelesørgere eller god kristen samtalepartner trenger ikke å være utdannet teolog, men god kjennskap til teologiske spørsmål vil gi større innsikt og kan fremme fortrolighet og åpenhet fra konfidentens side. Tillit til selve fundamentet, Guds åpenbarte ord i Bibelen, er helt avgjørende for sjelesørgere.

Katekismen som ankerfeste

Det er altså dette som i denne boken vil få særlig oppmerksomhet. Jeg har følt på behov for å knytte sterkere bånd mellom sjelesorgen og den kristne tros læren.

Jeg gjør dette ved å utdype innholdet i et av vår lutherske kirkes bekjennelsesskrifter, *Den lille katekisme*. Og jeg gjør det med særlig sikte på sjelesorgen. Katekismen utkom i 1529. Den er et lite skrift, men gir en velprøvd hjelp både for sjelesørgere, konfidenter og kristne generelt. Den kan *inspire* til sjelesorg, *gi holdepunkter* for sjelesørgeren og *virke som* sjelesorg – for både sjelesørgeren selv og andre kristne.

Jeg har, som Luther, prøvd å skrive med tanke på kristne uten formell teologisk eller sjelesorgfaglig kompetanse. Men jeg gjør av og til noen sjelesorgfaglige og/eller teologihistoriske refleksjoner som fungerer som fordypning i stoffet.

Et lite skrift med et stort budskap

Gjennom snart fem hundre år har Luthers lille katekisme vært betraktet som reformasjonens hovedverk når det gjelder trosopplæring. Den var fra først av beregnet på hverdagsbruk, til hjelp i opplæringen og andaktslivet i hjemmet.

Etter opprettelsen av obligatorisk konfirmasjon og skolegang (i 1730-årene) ble katekismen lært utenat i Norge av cirka ti påfølgende generasjoner. De fikk en trosopplæring med tydelige svar på spørsmålet om hva kristendom er.

Luthers lille katekisme er enkel både i form og innhold. Hovedtekstene i katekismen er de ti bud, trosbekjennelsen, Fadervår, tekster om dåp, nattverd, skriftemål og en hustavle. For hvert bud, hvert ledd i trosbekjennelsen, hver enkeltbønn i Fadervår og hvert spørsmål knyttet til de andre temaene, gir Luther en kortfattet og pedagogisk forklaring. Lyskasteren rettes mot både tro og liv. Skriftet gir oss de viktigste holdepunktene å orientere oss ut fra – selv om enkelte uttrykk avspeiler en annen tid.

For sjelesorgen er dette godt. Sjelesørgere møter folk midt i livet og kommer i samtale med dem om ulike utfordringer. Oftest er ikke dialogen i sjelesorg preget av akademisk drøfting. Det bør den normalt heller ikke være. Å ha noen retningsgivende tekster fra katekismen som enkelt beskriver sjelesørgernes trosgrunnlag, er trygt for begge parter.

Katekismen behandler selvsagt ikke alle problemstillinger som sjelesørgere møter i dag. Men den gir et fundament å reflektere ut fra. Og la meg igjen understreke: Katekismens enkle formuleringer gir et trygt ankerfeste også for kristne generelt, kristne som verken definerer seg som sjelesørgere eller konfidenter.

Katekismen er ikke polemisk i formen. Den tar ikke noe direkte uttalt oppgjør med andre kirkesamfunns måte å sammenfatte troen på. I én forstand er katekismen derfor mer økumenisk enn tilfellet er med det andre lutherske bekjennelsesskriftet fra 1500-tallet, Den augsburgske bekjennelsen.

Katekismen har en klar disposisjon, men flere temaer tas opp på nye måter etter hvert utover i skriftet. Slik må det bli også i denne boken. Temaer tas opp og behandles på nytt, fra nye synsvinkler. Det gjelder for eksempel gudsbildet og menneskesynet. Det gjelder også det vi kan kalle dialogen med sjelesorgens verden, der beslektede problemstillinger dukker opp flere steder utover i boken.

Likevel: Framdriften i katekismen er meningsfull og tydelig, og jeg lar denne utgjøre bokens røde tråd. I begynnelsen av hvert hovedkapittel siteres den aktuelle katekismeteksten. Dermed blir mesteparten av katekismen gjengitt.

Noen ganger går jeg inn på sjelesørgeriske problemstillinger som bare har en indirekte kontakt med katekismetekstene. Tematisk er disse problemstillingene plassert slik at de ikke skal oppleves *mal*plassert. Men her går jeg altså ut over katekismetekstenes ordlyd og forsøker å vise hvordan vi bør tenke om presserende sjelesørgeriske temaer med den kristendomsforståelsen som katekismen representerer. Dette gjelder for eksempel samtaler om homofili (plassert i kapitlet om det sjettede bud). Overgrep mot barn berøres kort under det fjerde bud. Temaet «Luther og ekteskapet. Har vi noe å lære?» viser hvordan Luther i andre skrifter underviste om det fjerde og sjettede bud. Dette behandles med noen aktualiseringer i det siste kapitlet («Ekteskap og familie»). Der skriver jeg også noen ord om temaet å leve enslig. Kapitlet «Trøst i sjelenød» omhandler klassiske sjelesorgtema som «Indre kors» og er plassert under andre trosartikkel. Temaer som «Konflikter i menighetslivet» og «Frelst, men ikke frisk» er plassert under tredje trosartikkel.

Alt dette er uttrykk for at jeg ønsker å hjelpe leserne inn i den helhetsforståelsen som katekismen må leses i. Mitt mål er å løfte fram noen av ressursene som ligger i katekismestoffet for dagens sjelesorg. Luthers åndelige grunnsyn vil på ulike måter prege behandlingen.

Noen steder refererer jeg til enkeltvers i *Petter Dass* sine katekismesanger. Han var prest på slutten av 16-hundretallet og aktualiserte katekismen på en frodig og tankevekkende måte. Jeg siterer også *Landstad*, som gjen-

nom egne og andres salmer lenge fungerte som en unik sjelesørger i vårt land. I 2020 feiret vi 150-årsjubileum for hans kirkesalmebok. Sitater fra sjelesørgere som *C.O. Rosenius* (1816–1868) og forfattere som *Lina Sandell* (1832–1903) forekommer også flere steder. De var dypt forankret i katekismens kristendomssyn.

Slik får tekster og tanker fra teologihistorien og fromhetshistorien spille med og gi impulser til oss som lever flere hundreår senere. Alt dette svarer med mitt uttrykte ønske: å hjelpe sjelesørgere til en mer kerygmaorientert sjelesorg.

Var Luther sjelesørger?

Tja. Stilen og væremåten hans forbindes kanskje ikke med sjelesorg. Men to forhold gjør at Luther har skrevet seg inn i sjelesorgens historie:

- a) De åndelige kampene han gjennomlevde og den frigjøringen han opplevde gjennom sin nye innsikt i evangeliet. Dette gjorde at teologien hans ble en *anfektelsens* teologi. Bevegelsen Luther ble opphavsmannen til, kan kalles en sjelesorgbevegelse (Grevbo). Den har et sterkt fokus på en kristens indre kamper og på den hjulpen Guds ord gir oss.
- b) Den sjelesorgen han øvde overfor andre, ikke minst via brev. Av Luthers mange brev er 2800 tilgjengelige i dag. Innholdet i dem gjør det naturlig å tale om en omfattende brev-sjelesorg.

Dette utdyper jeg nærmere i kapitlet «Trøst i sjelenød».

Fra 1517 signerte ofte Luther brevene sine med det greske ordet *elevtheros*. Det var ikke tilfeldig. *Elevtheros* betyr fri, og han signaliserte noe om sin personlige utvikling ved dette ordet. Luther hadde nå fått se hvordan et menneske blir rettferdig (hellig) i Guds øyne. Han hadde fått et virkelig åndelig «gjennombrudd», ikke minst knyttet til en særlig opplevelse oppe i et tårn da han studerte Romerbrevet. Han fikk *frelsesvisshet*.

Den frigjørende aha-opplevelsen skjedde nok etter en viss prosess. Kanskje går det an å sammenligne den med en forløsning etter en tid som gra-

vid. Han opplevde seg som ny, full av glede og fikk en helt ny forståelse av mange ting i Skriften.

Frigjøringen grep så dypt at han endret etternavnet sitt fra Luder til Luther. Bokstavene *th* i *elvettheros* skulle tydeligvis fra nå av være med i selve etternavnet hans. Sjelesorgbrevene hans ble preget av ønsket om å lede andre til et frigjort kristenliv – nesten uansett hvilke tema han behandlet. Dette fikk følger

- for måten å tenke på om livet etter Guds bud
- for forholdet til kroppen og skapergavene
- for forholdet til religiøse tradisjoner, gudstjenesteliv og trosspørsmål
- for veiledningen i spørsmålet om frelsesvisshet
- for forholdet til djevelen og mørkets makter
- for bruken av sakramentene og skriftemålet.

Et bibelord som kan sammenfatte hans profil som sjelesørger, er Galaterbrevet 5,1: «Til frihet har Kristus frigjort oss. Stå derfor fast, og la dere ikke igjen legge under trelldommens åk.»

Begrepet «fri» vil være et nøkkelbegrep i denne boken. Katekismens sentrale kristne tekster med Luthers enkle forklaringer vil flere steder settes i sammenheng med hans øvrige forkynnelse – og med hans egen virksomhet som sjelesørger.

De læremessige ulikhetene mellom forskjellige kirkesamfunn og kristne grupperinger har jeg ikke gitt stor plass. Th-en i etternavnet Luther signaliserer noe som både lutheranere og ikke-lutheranere vil kunne ha glede av. Friheten vi er frigjort til, gjør oss frimodige – på tross av alt vi kjemper med i tro og liv. Fri og frimodig.

Boktittelen *Fri og forankret* er valgt for å understreke at friheten og frimodigheten avhenger av vårt forhold til Guds ord. Fri og forankret er ikke motsetninger. Katekismen hjelper oss til frihet nettopp ved å gi oss forankring for tro og liv. Dette håper jeg leseren vil oppdage.⁴

⁴ En grundig innføring i katekismens historiske bakgrunn og teologi finnes i Jensen 2004.

Kulturforskjellen

Kulturforskjellen mellom vår egen tid og tiden da katekismen var lærebok i norsk skole, er på noen områder dyptgående. Dette gjelder ikke minst *synet på barnet og mangfoldet av livssyn* i samfunnet. Dermed har rammen om sjelesorgen blitt endret. Her er et par avgjørende forskjeller:

Frigjøring av iboende ressurser

«La meg være fri, jeg vil være meg selv!» Rett forstått sier denne sangstrofen noe viktig. Hvert menneske har et potensial i seg som bør oppmuntres, frigjøres og få utfolde seg.

Dette kommer sterkt til uttrykk i de siste ti-årenes fokus på barnet. Mange husker TV-serien *Jul i skomakergata*, der det i hver episode ble sitert en barnerettighet («Alle barn har rett til ...»). Serien ble første gang sendt i 1979, FNs internasjonale barneår. Barneåret og TV-serien representerte et skifte i forståelsen av barnet. Innen ulike fagområder ble fokus dreid fra barn som objekter for voksnes påvirkning og forming, til subjekter i eget liv helt fra fødselen. Barn har rett til å være med-bestemmende aktører i livet sitt. I 1989 ble FNs barnekonvensjon vedtatt. Den understreker barns rett til medbestemmelse og medvirkning når det gjelder egen livssituasjon. Barnet er et likeverdig *human being*, ikke bare et *human becoming*, het det. Barnet er et fullverdig menneske. Voksne og barn står i et gjensidig avhengighetsforhold. Samhandling, kommunikasjon og selvoppfatning ble sentrale begreper i pedagogikken.

Det gjelder å se barna i all deres forskjellighet – inkludert forskjeller i deres indre opplevelsesverden. *Ansvarliggjøring* av barnet har fått større vekt enn før, og *begrunnelse* for regler og normer har blitt vesentlig når en skal fremme lydighet fra barnas side.

Også innen teologien skjedde en tilsvarende nytenkning. Mens søndags-skolelærere i tidligere generasjoner definerte seg som formidlere som skulle forklare barna budskapet i Bibelen, ble nå parolen «teologi med barn».

Barna skulle involveres. Deres respons på bibelfortellingene og lærestoffet skulle tillegges vekt.

Alt dette har gått sammen med en understreking av barns og voksnes likeverd. Foreldre, lærere og søndagsskolelærere i eldre tider var selvsagt ikke fremmede for denne måten å tenke på. De var preget av et bibelsk menneskesyn og så på barnet som et fullverdig menneske. Men vektleggingen og praktiseringen har blitt en annen.

Men hva med rett og galt, sant og usant?

Vekten på selvrealisering har gått sammen med et annet trekk i kulturen vår, nemlig *postmodernismen*.

Den «moderne» epoken som gikk forut for postmodernismen, hadde en stor tiltro til vitenskapen og var sterkt opptatt av materielle og dennesidige forhold. Den preget alle fagområder ved skoler og høyskoler.

Optimismen på vitenskapens vegne løper videre i skolesystemet. For eksempel blir troen på Gud som skaper sterkt problematisert. Men begrepet «postmodernisme» innebærer at noe nytt er kommet til. Det står i et visst spenningsforhold både til vitenskapen og gudstroen: Absolutte sannheter skal legges til side. De store «fortellingene» fungerer ikke lenger. En ensidig materialistisk forklaring på alle ting tilfredsstiller ikke det postmoderne menneske. Det gjør heller ikke kristendommens frelseshistorie fra skapelsen til Jesu gjenkomst. Dermed undermineres både materialismen og gudstroen. *Relativismen* overtar: Hver enkelt får bygge sammen sitt livssyn. Dette livssynet må gjerne ha religiøse elementer, men ingen får si at deres egen religiøse tenkning er *den rette*.

Dette preger i varierende grad alle generasjoner i vår kulturkrets, selv om både bibelsk gudstro og ateistisk modernisme finnes som sterke understrømmer. Barneoppdragelsen påvirkes av denne tenkemåten. Når en fra kristent hold tar opp temaer som barnedåp og trosopplæring, høres klare motrøster fra kristendomskritisk hold. Disse er kanskje ikke primært opptatt av dåpssyn. Poenget er at barna *selv* må få bestemme sin kurs og ikke

pådyttes noe livssyn. Regler og forklaringer med religiøse overtoner må ikke framstilles som normative (forpliktende). De er ikke *absolutte*.

Vår samtid har nok også sine absolutter som ikke står til debatt, for eksempel i samlivsetikken. Men hvis verdier med *religiøs* forankring skal presenteres for barna, må det skje etter mønsteret «noen mener sånn, andre mener sånn».

Da KRLE-faget ble skapt, var parolen «Identitet og dialog». Barna skulle få styrket sin identitet i hjemmemiljøets tro og verdsett. Dialogen skulle hjelpe dem å møte andre med respekt og motvirke en «oss og dem»-holdning. Tendensen i faget har gått i retning av en tydeligere relativisme: For *ingen* bør framstille sin tro som den sanne tro i motsetning til andres. En må gjerne orientere om sporene av kristendom i vår kultur, men orienteringen må betrakte dem som kulturfenomener, ikke som sannheter. Vi lever i et multikulturelt samfunn.

Mange spør om ikke denne grunnholdningen fremmer rotløshet. Om Luther hadde levd i dag, ville han trolig straks ha påpekt dette. Han levde i den konstantinske æra med ett normativt trosgrunnlag. Ut fra dette gikk han i rette med overtro, synd mot budene, ubibelsk forkynnelse og manglende kristen kunnskap. Han hadde klare svar på spørsmål som «Hvem er jeg?», «Hva er meningen med livet?», «Hvem står jeg ansvarlig for?» og «Hvordan bli salig?»

I postmodernismens fotspor følger stor oppmerksomhet om kroppen. Den enkeltes vurdering av seg selv blir usikker. Individualismen skaper ensomhet. Et stort behov for bekreftelse kan merkes.

...

Disse to trekkene i kulturen

- en oppdragelse på barnas premisser og
- en skepsis til absolutte «sannheter» (især religiøse)

stiller sjelesorgen overfor andre utfordringer enn den hadde i tidligere generasjoner.

Fokuset på barns rettigheter og likeverd med voksne har kanskje gitt nye generasjoner større selvbevissthet og større åpenhet for å samtale ansikt til ansikt om personlige spørsmål. Men relativismen i spørsmålet om sant og usant, rett og galt, skaper en skepsis til forpliktende svar utenfra.

Disse trekkene tematiseres noen steder i denne boken, men grundigere behandling finnes for eksempel i Leif Andersens fagbøker om sjelesorg.⁵

Normer for livet

Katekismen begynner med å gjengi de ti bud. Som alt annet i katekismen, forutsetter de ti budene barnas likeverd med voksne. Men disse budene er plassert inn i en helt annen helhetsforståelse enn den barna møter som dominerende i kulturen. Katekismen forutsetter at Gud har åpenbart seg. Og denne Gud er den eneste sanne Gud. Han er Skaperen av alle ting. Han er livets kilde og er, ifølge Luthers forklaring til første trosartikkel, særlig opp-tatt av mennesket. Han er vår himmelske far. De grunnleggende normene han gir for livet, sier hva som er den gode veien for oss.

I Det gamle testamente (GT) lød det: «Lær den unge den veien hans skal vandre, så viker han ikke fra den selv når han blir gammel» (Ordsp 22,6). «Veien» det her dreier seg om, er livsveien med vekt på rett og galt, sant og usant, viktig og uviktig. Og etter hvert kommer veiens *mål* i bildet. I Det nye testamente (NT) er dette tydeliggjort: En Jesus-troende er en pilgrim på vei mot et himmelsk mål. Ikke alle veier fører dit. Jesus forkynnes i NT som den eneste veien til frelse.

Men blir ikke dette en sterk begrensning av menneskets frihet? Skal et budskap utenfra være bestemmende for meg? Har Guds bud noe med frihet å gjøre? Og er budene aktuelle som «samtalepartnere» og autoriteter i sjelesorgen?

Denne boken svarer ja på de to siste spørsmålene. Men bli først med på en omvei.

5 Andersen I og II 2015/2016.

En annen forståelseshorisont

Omveien går om den forståelseshorisonten for livet som katekismen preges av. Der er syndefallet en viktig del. Vi mennesker er uten unntak syndere (Rom 3,23). Vi lever i en fallen verden, det vil si en verden preget av synden (1 Mos 3).

Katekismens helhetsforståelse kan uttrykkes ved følgende referanseramme:

skapelse	frelseshandling (allerede)
syndefall	endelig forløsning (ennå ikke)

Ved skapelsen satte Gud mennesket inn i en god verden med gode livslover og stor frihet. Gud fortsetter å overøse oss med skapergaver fra dag til dag.

Ved syndefallet ble vi underlagt «syndens og dødens lov» (Rom 8,3). Lov betyr her en lovmessighet, en ordening som bare *er* sånn. Synden, døden og mørkets makter preger tilværelsen vår. Vi er grunnleggende ufrie. Ingen kan frigjøre seg selv fra denne lovmessigheten. De ti bud med sine påbud og forbud makter det heller ikke, selv om de hjelper oss til en viss trygghet og frihet på det mellommenneskelige plan. Budene er derfor både veiledere og anklagere.

Ved frelsen – fullført for oss i påsken – er det allerede skjedd en frigjøring som vi får del i ved tro. Den som «har Sønnen, har livet» (1Joh 5,12), og har dermed allerede full frihet fra syndens skyld. Ved dette har han et fast håp om frihet fra syndens og dødens makt, og frihet fra alle krefter som står Gud imot.

Ved den endelige forløsningen – knyttet til Jesu andre komme (gjenkomsten) – skjer noe vi ennå ikke opplever fullt ut: Friheten slår ut i full blomst. Gud selv skal bo hos oss med all sin velsignelse.

Dette er et syn på tilværelsen der både gleder og frustrasjoner finner sin forklaring. Og det er et syn på tilværelsen som åpner for et målrettet liv, et liv med engasjement for Skaperens gode livslover og et liv med framtid og håp. Vi løftes ut av den dystre lovmessigheten som ender i graven.

Denne helhetsforståelsen er også bakteppe for Luthers gjennomgang av budene, selv om den ikke ofte kommer *direkte* til uttrykk.

Nå nærmer vi oss katekismens første del: Guds ti bud.

Et liv etter Guds bud på det ytre plan løser ikke *alle* problemer. Truende tragedier og tom tristhet vil fortsatt være realiteter. Gledene våre vil alltid ha mørke skyer over seg. Konflikter. Sykdom. Aldring. Død. Syndefallets følger er synlige og erfares stadig.

Men budene verner oss mot mye vondt og ondt. Rammer gir trygghet, og trygghet gir frihet. Guds ti bud, slik NT (og katekismen) utlegger dem, samsvarer med det livet mennesket er skapt til. De gir – midt i vår falne verden – faste rammer for rett og galt, viktig og uviktig. Dette erfarte troens folk både i GT og NT. Lovløsheten fikk sine grenser. De troende ble ikke kasteballer for varierende indre og ytre impulser.

«La meg være fri!» «Selvrealisering!» – slike paroler sier noe viktig både om barns og voksnes livsutfoldelse. Det har vi nå sett på. Vi har gudgitte ressurser å «forløse». Men blir selvrealiseringen uttrykk for en frigjøring fra Skaperens livsnormer, vil skadevirkningene dukke opp. Egoets selvdyrkelse kommer til å styre utfoldelsen av evner og anlegg.

Vi trenger holdepunkter å orientere oss ut fra. Vi er ikke overlatt til oss selv og våre egne impulser når det gjelder et godt liv. Og når vi kjører oss fast, svikter og kjenner på anklagene, er Guds *kerygma* selve gledesbudskapet til syndere. Det er hovedsaken senere i denne boken.

De ti bud

Det første bud:

Du skal ikke ha andre guder enn meg.

Det er: Vi skal frykte og elske Gud over alle ting og sette vår lit til ham.

Det andre bud:

Du skal ikke misbruke Herren din Guds navn.

Hva betyr det?

Svar: Vi skal frykte og elske Gud, så vi ikke bruker hans navn til å banne eller sverge, til magi, eller til å lyve eller bedra.

Vi bruker navnet rett når vi roper på Gud i all nød, ber, lovpriser og takker.

Det tredje bud:

Du skal holde hviledagen hellig.

Hva betyr det?

Svar: Vi skal frykte og elske Gud, så vi ikke forakter forkynnelsen og hans ord, men holder Ordet hellig, og gjerne hører og lærer det.